

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ВИБОРЧОГО ПРАВА ГРОМАДЯН ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Радченко Олександр Іванович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного і
міжнародного права факультету № 4
Харківського національного
університету внутрішніх справ

Серед палітри політичних прав громадянина чільне місце посідає виборче право або право голосу. Його наявність є безпосереднім відображенням конституційного принципу народного суверенітету або ж народовладдя, який становить одну із фундаментальних засад конституційного ладу сучасної цивілізованої держави. За допомогою виборчого права носій суверенітету має можливість безпосередньо впливати на процес формування представницьких органів державної влади, а опосередковано на процес прийняття та зміст нормативних рішень органів публічної влади.

В умовах мирного часу механізм реалізації зазначеного права в нашій державі було відлагоджено на пристойному рівні, зокрема в частині законодавчого визначення підстав та порядку призначення загальнодержавних і місцевих виборів. Проте, неспровоковане й абсолютно протиправне вторгнення військ російської федерації 24 лютого 2022 року на суверенну територію України, поставило перед нашим суспільством і державою нові, досі невідомі, виклики. Адже Україна вперше у своїй новітній історії стикнулася з подібною ситуацією, яку можна охарактеризувати відсутністю майже всіх належних (за мирного часу) умов організації і проведення загальнонаціональних чи місцевих виборів: юридичних, організаційних, матеріально-технічних та фінансових. І якщо з останніми трьома умовами все більш-менш зрозуміло, то з юридичні аспекти певного науково-експертного уточнення і тлумачення.

Аналіз змісту ч. 2 ст. 64 Конституції України дає підстави стверджувати, що виборче право громадянина (право голосу) є одним з прав, що можуть бути обмежені, зокрема в умовах дії спеціальних правових режимів, наприклад воєнного стану. Такий висновок випливає з того, що серед переліку прав і свобод людини, які не підлягають обмеженню за жодних обставин, у тому числі в умовах дії правового режиму воєнного стану, відсутнє зазначене вище суб'єктивне право громадянина України. Власне, обмеження конституційних (основних) прав і свобод людини і громадянина в Україні може встановлюватися лише тоді, коли воно безпосередньо передбачене Конституцією України (ч. 1 ст. 64).

Проте, парадокс ситуації полягає у тому, що ст. 38 Основного Закону, яка закріплює право громадян вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, не встановлює жодних обмежень цього права. Відтак, можемо наразі з упевненістю зробити висновок про відсутність будь-яких конституційних підстав обмежувати виборче право громадян під час дії правового режиму воєнного стану і, як наслідок, констатувати відсутність формально-юридичних перепон для проведення загальнонаціональних та/або місцевих виборів в Україні в умовах дії правового режиму воєнного стану.

Законодавець, приймаючи у 1996 році чинний нині Основний Закон України, чи то не міг передбачити подібного розвитку подій, а саме війну в Україні, чи просто упустив цей важливий, як наразі з'ясувалося, момент під час бурхливого обговорення тоді ще проекту Конституції України та нічного голосування за нього у парламенті. Відповідно, актуальне питання реалізації виборчого права громадян в Основному Законі в умовах дії правового режиму воєнного стану (війни) не знайшло свого логічного і вкрай потрібного нині відображення. Таким чином, законодавець відклав його вирішення на потім. І дійсно, до питання проведення виборів в Україні в таких специфічних умовах законодавець повернувся лише за дев'ятнадцять років. Проте унормував він його не на конституційному, а на законодавчому рівні, що загалом, на нашу думку, не відповідає його рівню екстенсивності стосовно функціонування основних владних інститутів та Української держави загалом. Так, лише у 2015 році, з ухваленням Закону України «Про правовий режим воєнного стану» було нормативно урегульовано питання проведення/непроведення загальнонаціональних і місцевих виборів в Україні в умовах дії правового режиму воєнного стану (війни). Так, ч. 1 ст. 19 зазначеного Закону містить пряму заборону на проведення виборів Президента України, а також виборів до Верховної Ради України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим і органів місцевого самоврядування, а відтак, по суті, запроваджує не передбачене Конституцією України обмеження суб'єктивного виборчого права громадян України. У зв'язку з цією обставиною виникає певна правова колізія, яку можна сформулювати у вигляді наступного питання: чи можна законом де-юре заборонити проводити вибори в Україні, коли Конституція України безпосередньої заборони на вчинення подібних дій не містить? Відповідь є очевидною – ні. У цій частині вищезгаданий Закон суперечить Конституції України. Законодавець, ухвалюючи його у 2015 році на хвилі певного юридичного хаосу, який панував у країні на той час, пов'язаного, передусім, з втечею тодішнього Президента України В. Януковича до росії, неоголошеним гібридним вторгненням регулярних підрозділів збройних сил російської федерації та її парамілітарних формувань на територію України з подальшою окупацією та анексією частини нашої території, посягнув на

об'єкти конституційного регулювання, перетворивши їх на предмет законодавчого регулювання. Зрештою, оцінюємо такі дії українського законодавця як хибні, що певним чином порушують конституційний правопорядок в нашій державі. Адже є цілком зрозумілим, що помінати закон, запровадивши зазначене обмеження або згодом скасувавши відповідну норму набагато легше, ніж внести відповідні зміни до Конституції України в частині запровадження обмеження виборчих прав громадян України під час дії правового режиму воєнного стану і таким чином запровадити юридичну заборону на вчинення дій державними органами і посадовими особами, спрямованими на підготовку і проведення загальнонаціональних та/або місцевих виборів.

Однак, питання щодо встановлення конституційного обмеження виборчого права громадянина та прямої заборони на проведення будь-яких виборів в Україні під час дії на всій її території правового режиму воєнного стану, вочевидь, наразі залишається нагальним, актуальним і навіть болючим, яке потребує негайного, якнайшвидшого юридичного розв'язання. З одного боку, відсутність у Основному Законі прямої заборони на реалізацію громадянами України своїх виборчих прав в умовах дії правового режиму воєнного стану, може поставити під сумнів легітимність і легальність, так би мовити, «автоматичного» продовження повноважень чинного складу Верховної Ради України, Президента України, органів місцевого самоврядування та їхніх посадових осіб, обраних, ще на довоєнних виборах, коли їхня каденція, визначене Конституцією України, добігла кінця. З іншого боку, проведення виборів зазначених органів публічної влади в умовах дії правового режиму воєнного стану, коли значна частина виборців, насамперед чоловічої статі (призваних до лав Збройних Сил України та інших військових формувань за загальною мобілізацією), що безпосередньо залучені до участі у бойових зіткненнях на фронті, вочевидь, навіть чисто технічно не зможуть скористатися належним їм правом голосу. Так само неможливим видається й підготовка та проведення виборів в зоні ведення активних бойових дій та на окупованих ворогом українських територіях. Ця обставина, у свою чергу, знову ж таки цілком ймовірно може поставити під сумнів легітимність обраних у таких надзвичайних з правової точки зору умовах персонального складу парламенту та глави держави у більшій мірі, органів і посадових осіб місцевого самоврядування в меншій мірі. Таким чином, вищезазначені обставини можуть ще більше посилити рівень турбулентності всього державного механізму під час повномасштабної війни, нанести болючий удар по єдності українського суспільства у протистоянні ворогові, і, зрештою поставити під загрозу власне існування незалежної, суверенної і соборної Української держави. А цього допустити за жодних обставин ми не можемо і не маємо права.